

1. Referentie

Referentie	Elchardus, M. (2002). Onderwijs in de symbolische samenleving: Zijn individualisme en meritocratie nog zinvol? <i>Sociologische gids</i> , 49 (3), 259-274
Taal	Nederlands
ISBN - ISSN	0038-0334
Publicatievorm	Tijdschriftartikel

2. Abstract

De laatste decennia hebben meritocratische idealen en de overtuiging dat moderne samenlevingen individualiseren, vaak het onderwijskundige beleid gestuurd. Dit artikel argumenteert dat de individualiseringstheorie uiterst misleidend is en dat het meritocratische ideaal disfunctioneel wordt. Het stelt voor om de individualisatie en de traditionaliseringstheorieën te vervangen door de notie symbolische samenleving. De in deze samenleving gebruikte sociale controle geeft het individu uitvoerig de ruimte voor keuze en beslissing, maar probeert de keuzes te determineren door veelomvattende socialisatie en beïnvloeding; verricht en uitgeoefend door de scholen, massamedia, advertentie en propaganda. Door de belangrijke rol van school zijn levenskeuzes erg afhankelijk van de soort en het niveau van onderwijs, terwijl de verandering in het gebruik van de modus sociale controle meer nadruk legt op persoonlijke verantwoordelijkheid. Door deze ontwikkelingen wordt beroep gedaan op het meritocratische ideaal. Op die manier kan men ongelijkheden die niet te legitimeren zijn, toch rechtvaardigen.

3. Trefwoorden

Thema('s)	Onderwijs, samenleving & politiek
Trefwoord(en)	Individualisme, meritocratie, vorming, zelfreligie

4. Onderzoeker

Opdrachtgever	/
Onderzoeker(s)	Mark Elchardus Onderzoeksgroep TOR Vakgroep Sociologie VUB Pleinlaan 2 1050 Elsene Tel: 02/ 629 20 24 Fax: 02/ 629 30 52 torgroep@vub.ac.be http://www.vub.ac.be/TOR

5. Onderzoeksvraag

Onderzoeksvraag	In welke mate zijn het individualisme en de meritocratie vandaag nog zinvol als een leidraad voor onderwijsbeleid?
Hypothesen	/

6. Methode

Onderzoeks-	Literatuurstudie
-------------	------------------

methode	
Onderzochte groep	/
Bereik	/

7. Resultaten

Hoezo individualisering?	Individualisering is enkel een manier om over de samenleving na te denken. Het is populair omdat het beantwoordt aan normatieve en emotionele verwachtingen van moderne mensen. Nochtans blijken collectieve kenmerken (zoals gender en sociale klasse) zeker hun relevantie niet verloren te hebben. We zijn geen geïndividualiseerde samenleving. Wij leven in een samenleving die de mensen (afhankelijk van geslacht, klasse, gevolgde onderwijsvorm en levensbeschouwing van de ouders) binnen welbepaalde paden en perken laat lopen en hen toeleidt naar welbepaalde opvattingen, smaken en houdingen.
De symbolische samenleving en het gevormde zelf	Risicomaatschappij en reflexieve moderniteit kennen hun beperktheden als beschrijving van de moderne maatschappij. De zoektocht naar een waardig alternatief leidt tot het concept 'symbolische samenleving'. De grote en snelle expansie van het onderwijs algemeen, heeft geleid tot een fundamentele verandering in de modus van sociale controle. De sociale controle is veel subtieler geworden en heeft nu betrekking op smaken, opvattingen, emoties, motivaties, informatie, kennis, vaardigheden die het individu zich eigen heeft gemaakt. Sociale controle gebeurt als het ware van binnenuit, vanuit het zelf. Deze gedragsoriënterende factoren worden onder meer via het onderwijs doorgegeven. Het individu wordt het doorgesluik van opvattingen, houdingen en emoties die via socialisatie en beïnvloeding worden verspreid. De samenleving geeft het individu meer keuzevrijheid, maar probeert de gemaakte keuzes tevens te controleren via de socialisatie in de gewenste kennis, vaardigheden, opvattingen, houdingen en emoties. De productie en de verspreiding van de symbolen waarmee, via onder meer het onderwijs en de massamedia, wordt gesocialiseerd en beïnvloed, groeit daarmee uit tot het centrale sturingsmechanisme van de samenleving.
Zelfreligie en megalomanie van het zelf.	Het belang van zichzelf zijn, zelfontplooiing en trouw aan het zelf blijken belangrijke gevolgen te zijn van de veranderingen in het maatschappelijke sturingsmechanisme, waardoor zelfreligie (religie van de vrijheid) hoog in het vaandel geschreven staat. Deze zelfreligie houdt echter minstens twee gevaren in: enerzijds staat ze een juiste en kritische kijk op de eigen samenleving in de weg, anderzijds leidt deze tot een soort megalomanie van het zelf waarbij het geloof dat het individu wars van conventies en van de invloed van anderen kan en moet handelen om waarlijk zichzelf te zijn. Een dringende culturele opdracht van het onderwijs is bijgevolg hoe jonge mensen hun streven naar persoonlijke waarachtigheid kunnen verzoenen met een bewust en positief omgaan met de invloed van hun verschillende collectieve identiteiten.
De vermoeide meritocratie	In de symbolische samenleving komt meer nadruk te liggen op persoonlijke verantwoordelijkheid. De school is een instelling die vorming koppelt aan een haast continue evaluatie van individuele prestaties. Het onderwijs biedt gelijke (begin)kansen maar niet iedereen heeft dezelfde mogelijkheden om deze kansen te benutten. In de symbolische samenleving is de impact van de aard van het onderwijs (de kwalificatie) op de levenskansen heel groot. In de symbolische samenleving is het risico op responsabilisering en meer bepaald de nadruk op persoonlijk falen bovendien groot. We moeten daarom op zoek naar een nieuwe verantwoording, die meer oog heeft voor gelijkheid, die de ongelijkheden, die het onderwijssysteem niet ongedaan kan maken, niet meteen legitimeert en die toch de motivatie voor onderwijsverwerving instandhoudt. Onderwijs zal meer nog dan nu het geval is, een leerproces moeten worden, en minder een selectieproces.

8. Publicaties op basis van hetzelfde onderzoek

Elchardus, M., & Glorieux, I. (Eds.) (2002). *De symbolische samenleving. Een exploratie van de nieuwe sociale en culturele ruimtes*. Tielt: Lannoo,

9. Beleidsaanbevelingen

Nee

10. Samenvatting

In dit artikel wil de auteur de vanzelfsprekendheid van een aantal moderne idealen (zoals differentiatie en aanpassing van het individu, meritocratie, individualisering en het verwerven van persoonlijke autonomie) ter discussie stellen. Meer bepaald wordt op zoek gegaan naar antwoorden op de vraag in welke mate het individualisme en de meritocratie vandaag nog zinvol zijn als een leidraad voor het onderwijsbeleid.

De eerste aanname heeft betrekking op het misleidende karakter van de individualiseringsthese. Deze these stelt een grote individuele vrijheid, autonomie, zelfbewustzijn,... centraal en is tevens vatbaar voor heel wat kritiek. De door de theorieën voorspelde afname van sociale verschillen wordt niet waargenomen. Maatschappelijke waarden en smaken zijn sterk gedifferentieerd naar opleidingsniveau, geslacht en levensbeschouwing, wat verklaart dat collectieve kenmerken hun relevantie zeker nog niet verloren hebben. Onze samenleving is geen geïndividualiseerde samenleving maar een samenleving die mensen, afhankelijk van onder meer hun geslacht, klasse, gevolgde onderwijsvorm en levensbeschouwing van de ouders, op welbepaalde paden, binnen welbepaalde perken laat lopen en leidt naar welbepaalde opvattingen, smaken en houdingen. Op zoek naar een waardig alternatief voor onze huidige samenleving stelt de auteur het concept 'de symbolische samenleving' centraal. De samenleving geeft het individu meer keuzevrijheid, maar probeert tegelijk de gemaakte keuzes te controleren via de socialisatie in gewenste kennis, vaardigheden, opvattingen, houdingen en emoties. De productie en de verspreiding van deze symbolen, die het individu als eigen overkomen en waarmee wordt gesocialiseerd en beïnvloed, groeit daarmee uit tot het centrale sturingsmechanisme van de samenleving. Eén van de gevolgen van de beschreven veranderingen in het maatschappelijke sturingsmechanisme is dat individuele zelfontplooiing, trouw aan het zelf en persoonlijke vrijheid het nieuwe ideaal kleuren. Het onderwijs heeft hierin de grote verantwoordelijkheid om jonge mensen het evenwicht tussen streven naar persoonlijke waarachtigheid en de omgang met de invloed van de verschillende collectieve identiteiten te helpen zoeken.

Een tweede aanname en een gevolg van de symbolische samenleving is de nadruk op persoonlijke verantwoordelijkheid; welke impliceert dat een individu verantwoordelijkheid gesteld wordt voor het persoonlijke succes en falen. Een sterke samenhang tussen arbeidsmarktkansen en levenskansen enerzijds en de aard en het niveau van scholing anderzijds schuift de school een belangrijke rol toe. Door de belangrijke rol van school zijn levenskeuzes erg afhankelijk van de soort en het niveau van onderwijs, terwijl de verandering in het gebruik van de modus sociale controle meer nadruk legt op persoonlijke verantwoordelijkheid. Deze ontwikkeling stelt het meritocratische ideaal niet langer centraal als voldoende voorwaarde om de ongelijkheden te legitimeren. We moeten daarom op zoek gaan naar een nieuwe verantwoording die meer oog heeft voor gelijkheid!